

Marcel Mečiar

Alistair Ross: *Finding Political Identities. Young People in a Changing Europe.*

Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2019. 366 s.
ISBN 978-3-319-90874-8

Recenzovaná monografie, jejíž název lze volně přeložit jako *Nalézání politických identit. Mladí lidé v měnící se Evropě*, je výsledkem několikaletého badatelského úsilí britského emeritního profesora vzdělávání Alistaira Rosse, v níž si autor klade otázku, „jak mladí lidé v Evropě konstruují své politické identity“ (s. 7) ve vztahu k evropanství, vlastní etnicitě a taktéž ke společenským menšinám. Pro dosažení tohoto úkolu se autor vydal cestou kvalitativního výzkumu. Nezaměřil se tedy na získání statisticky reprezentativního souboru širěji pojaté evropské mládeže, nýbrž na postihnouti rozmanitosti jejích identifikací a názorů v 29 zemích. Alistair Ross v letech 2011 až 2016 osobně provedl 324 skupinových diskusí se dvěma tisíci mladých lidí ve věkovém rozmezí 11–18 let. Za pomoci kolegů z těchto vybraných zemí (kontakty, překlady) dokázal navštívit a provést semistandardizované skupinové rozhovory ve 104 sídlech (vesnice, maloměsta a několik velkoměst) rozestých po 24 zemích EU (vyjma Velké Británie, Irska a Řecka), Turecku (již tehdy kandidáta na vstup do EU), Makedonii (kandidát od roku 2005) a po třech zemích blízce spjatých s EU (Island, Norsko a Švýcarsko). Zajímavou informací je, že během prvních dvou let bylo Rossovo výzkumné úsilí podpořeno menším grantem, leč dále si svou pouť za badáním a poznáním autor sponzoroval sám. Dá se tedy říci, že celkově je výzkum produktem autorovy schopnosti motivovat a zmobilizovat své přátele z řad akademiků, vlastní sociologické imaginace a neutuchajícího zájmu o Evropu.

První kapitola je věnována vymezení základních teoretických pojmů a konceptů použitých v této studii a rovněž jsou v ní prezentovány dílčí detaily o metodologii provedeného výzkumu. Autor epistemologicky vychází ze sociálního konstruktivismu a konstatuje, že stávající kategorie sociálních identit nemusí vždy odpovídat zkušenostem mladých lidí v současné kulturně rozmanité Evropě. Jak narůstající počet jedinců nepochází z monokulturního prostředí, je pro mnohé čím dál tím obtížnější používat stávajících, leč realitu nevystihujících identitárních kategorií (s. 23). Nejzajímavější v této úvodní kapitole knihy je Rossův komentář k literatuře zabývající se „demokratickým deficitem“ (s. 25) mladých lidí. Souhlasí s badateli, podle kterých je diskurz o politické apatii mládeže postaven na mylném předpokladu převládajícího ortodoxního pojetí politiky a používání kvantitativních metodologií, které ze své podstaty pracují s redukcionistickými modely reality. Zde se klade větší důraz na nízkou volební účast (u adolescentů po dosažení věku, kdy získávají volební právo) či preference politických stran a opomíná se klesající důvěra v klasické politické strany a přitažlivost nových sociálních

hnutí, kterým se daří mladé lidi mobilizovat k alternativním politickým aktivitám. Na druhou stranu dle autora kvalitativní studie jdoucí více do hloubky názorů mladých dokazují, že se „toho děje mnohem více“ (s. 29) mimo rámec klasických politických institucí. V závěru první kapitoly autor na několika stranách podrobně popisuje metodologické strategie použité během pořádání skupinových diskusí, způsoby kladení semistandardizovaných otázek (např. minimalizace kladení sugestivních otázek či existujících kategorií) a vlastní organizaci výzkumu (snaha postihnout rozmanitost populace dané země). Analýza politických identit mládeže je slovy autora pevně „zakotvena v samotných datech“ (s. 39) a porovnávána s výstupy meta-analýzy společenskovední literatury – jak obecné teorie, tak studií věnovaných jednotlivým zemím – o tomto výzkumném tématu.

Hodnoty a sporné otázky v narativech identit mladých lidí jsou tématem druhé kapitoly, v níž se autor zabývá zejména jejich pohledem na Evropu a Evropskou unii (EU). Na jejím začátku Alistair Ross srovnává trojčlenku kulturních, sociálních a občanských práv s hodnotami respondentů souvisejícími s evropským občanstvím (využívá dat *Eurobarometru* z května 2013). Respondenti ve věkové kohortě 15–20 let dávají v otázce, co utváří evropskou komunitu, větší důraz na kulturní aspekty, jakými jsou sport a jazyky, a solidaritu s chudšími regiony považují za méně vlivný evropotvorný prvek. Ekonomika a obecně pojatá společná kultura jsou hlavními důvody existence EU napříč všemi generacemi. K zajímavé změně dochází při pohledu na subjektivní hodnoty mladých, kdy do popředí vystupuje občanský aspekt reprezentovaný větším důrazem mladých na rovnost jako významnou hodnotu EU. Autor dále na vlastních kvalitativních datech pro srovnání ukazuje podobný trend s více detaily. Kulturní hodnoty sestávají z povědomí mládeže, jak o společné evropské historii, tak rovněž o problematice vlastních národních dějin. Historické mýty či představy poskytují narativní materiál k vyjádření vztahů mezi evropskou a národní identitou. Nejvíce negativně je vnímán nacionalismus a zejména v bývalých koloniálních zemích rasismus. Sociální hodnoty jako následující téma podhalují důležitost, kterou mladí lidé přikládají solidaritě a respektu k druhým, zejména ve vztahu k etnicitě a genderové rovnosti. Evropská unie byla podle nich založena, aby její politicky uvědoměli a aktivní občané mohli žít svobodně v demokracii a míru a plně užívat svých občanských práv.

Třetí kapitolou se otevírá problematika rostoucí diverzity v Evropě reflektované v rozdílných postojích mladé a starší generace. Badatel při výběru vzorku usiloval o to, aby diskusní skupiny nebyly monokulturní a nezastupovaly tak pouze mládež z většinové populace. V provedených skupinových rozhovorech se tak objevují mladí lidé ze tří skupin etnických menšin, kterými jsou nově příchozí do dané země, populace Romů a Sintů a nakonec nové menšiny vzniklé změnou hranic států. Mladí respondenti z rodin neevropského původu otevřeně diskutovali o předsudcích vůči muslimům, o každodennosti člověka odlišného fyzického vzhledu oproti majoritě a poukazování na jeho/její Jinakost (*Othering*) ze strany majoritní společnosti. Používání kategorie *alochton* ve veřejném diskurzu má za následek nárůst pocitu odcizení u mladých lidí zejména neevropského původu. Vyprávění respondentů ukazují, že mezi členy majority a Romy neexistuje dostatek každodenních kontaktů, kdy například i třídy ve školách jsou rozděleny podle přiřazené etnické příslušnosti. Podle autora jsou identity Romů „konstruovány a reprodukovány z větší části ne-Romy, a to jak na interpersonální, tak na administrativní úrovni států“ (s. 115). Jako tzv. přerámcování (*the reframed*)

jsou identifikováni členové třetího typu menšin v multietnických státech bývalého východního bloku. Britský badatel podrobně rozebírá napjaté vztahy v pobaltských zemích a mapuje diskurzy mezi estonskými, litevskými a lotyšskými žáky a studenty na jedné straně a místní ruskou menšinou a sousedící Ruskou federací na straně druhé. V zemích bývalé Jugoslávie v konverzacích mladých respondentů rovněž rezonují stará historická témata a také události z nedávné minulosti, jež jsou i nadále zdrojem interetnického napětí. Podstatná část třetí kapitoly se zabývá tzv. nesouznějícími generacemi, které se socializovaly v různých historických momentech a velmi rozdílné Evropě. Protože generace prarodičů a rodičů absolvovaly školní docházku v monokulturním prostředí a za jejich mladých let žilo v jejich společnostech méně cizinců, jsou jejich pohledy na diverzitu a rostoucí imigraci z větší části negativní, byť mladí respondenti zmiňují i výjimky, zejména ze zlomové generace rodičů a z etnicky smíšených rodin. Mladí lidé skutečnost, že jejich prarodiče souhlasí s anti-imigrantskými politiky a jejich předsudky, kritizují. Navíc někteří z nich ve svých formulacích reflektivně vysvětlují, že se Evropa během posledních dvou desetiletí značně změnila a jinakost již není tak neobvyklá, jako bývala dříve. Tato nová historická situace přináší otázku identifikace s národem. Na jedné straně mladí lidé přistěhovaleckého původu mají problémy s identifikací s majoritní etnickou skupinou, která dala jméno dané zemi a potažmo občanství, a na straně druhé liberální výchova v progresivních zemích a účinky globalizace vedou děti ke kosmopolitismu a *národ* již netvoří exkluzivní kategorii identifikace. Podle Rosse tyto nové rámce identifikací, které sami členové mladé generace vnímají jako zcela odlišné od názorů některých starších lidí, umožňují mládeži postupně vyvíjet novou formu připravenosti k politické mobilizaci.

Ve čtvrté kapitole jsou prezentovány detailnější příklady výše zmíněných nových zdrojů identifikací mladé generace skrze jejich orientaci v lokálních a celosvětových událostech a percepci masových médií. V první části kapitoly jsou zkoumány dvě složky kontingentních a kontextuálních zdrojů, které mladí lidé používají během formulování vyprávění o politických identitách. Nejdříve se zaměřuje na znalosti lokální společnosti a zároveň na současné události. Pod pojmem místní společnost autor rozumí okolí, ve kterém tito mladí lidé žijí a o které se zajímají, když sledují politické události. Přestože většina mladých lidí má celkem slušné povědomí o tom, co se děje ve světě, zúčastnění respondenti rovněž odkazují na místní zprávy a události, aby podpořili tvrzení obsažená ve svých vyprávěních. Příklady z lokálního dění jsou používány jak pro popsání regionálních charakteristik identity, tak pro formulování širších socio-politických narativů. Mnoho událostí, na které odkazují, se událo pouze několik týdnů před provedením skupinových rozhovorů, což lze vysvětlit relativně omezenými zkušenostmi mladých lidí, na druhé straně to také ukazuje schopnost zachytit a reflektovat současné události v rámci aktivní konstrukce osobních vyprávění. Většina mladých lidí přistupuje k médiím kriticky, ukazujíc tak určitou sofistikovanost, která podle A. Rosse není vždy badateli rozpoznána. Závěrečná část kapitoly se zabývá sociálními kontexty, ve kterých mohou být tyto politické konstrukce formulovány do podoby koherentních vyprávění během rozpravy s rodinou, přáteli a někdy s pedagogy ve škole.

Sociální identity mládeže jednotlivých zemí a regionů Evropy jsou předmětem páté kapitoly. Pod pojmem region není rozuměno menší území v rámci státu či země, nýbrž seskupení několika zemí do nadnárodních regionů v rámci Evropy, které podle A. Rosse vykazují určité podobnosti, co se týče historie, kultury a etiky. Autor do této analýzy regionu začleňuje

dva pohledy. Z úhlu pohledu takzvané vnitřní perspektivy je kladena otázka, zdali obyvatelé daného regionu konstruují své identity jako odlišná skupina v rámci Evropy či nikoli. Vnější perspektiva je poté charakterizována dotazováním Evropanů žijících mimo tento zkoumaný region, jak tento region vidí či definují. Tyto dva pohledy přirozeně interagují, kdy označovaná skupina může odmítat či přijímat danou externí perspektivu. Alistair Ross zde rozděluje 29 zkoumaných zemí do osmi evropských makroregionů. Své místo zde nacházejí i země Visegrádské skupiny vedle například skandinávských zemí, západní Mitteleuropu, Středomoří, zemí Balkánu či pobaltských států a odděleně pojatého Kypru s Tureckem. Nejzřetelněji artikulovaný pocit odlišnosti od zbytku Evropy a zároveň vzájemné blízkosti díky sdíleným dějinám a kulturním praktikám obyvatel těchto zemí nachází právě ve Skandinávii se znatelně silnější vzájemností mezi nordickými zeměmi. Důvodem pro charakterizování Visegrádské čtyřky jako regionu je podle badatele společná či částečně sdílená historie. Přestože realizátor výzkumu nachází velmi nízké vědomí sdílené kolektivní identity u mládeže těchto členských států, což odvozuje mimo jiné z toho, že název tohoto seskupení nebyl nikdy během skupinové diskuse použit, popisuje několik faktorů souvisejících s jejich podobnými historickými a ekonomickými podmínkami. Hlavním faktorem se jeví sdílená úzkost z Ruska, která je však odlišná od baltských států, protože ve visegrádských zemích žádná větší ruská menšina nežije (s. 197). Například české děti ve svých úvahách vykreslují Rusko spíše jako neliberální režim budící antipatie než jako současnou existenciální hrozbu. Dále se domnívají, že jejich rodiče v současnosti inklinují k nacionalismu, protože vyrostli v komunistickém režimu, podobně jako jejich prarodiče, kteří byli navíc ovlivněni událostmi druhé světové války či poválečného období, a vesměs se generačně od nacionalismu distancují. Nicméně podle autora tyto mladí respondenti vykazují prvky kulturního nacionalismu. Evropská unie je jimi nahlížena jako prospěšná zejména pro jejich mladou generaci s obavou, zdali budou časem akceptováni jako plnohodnotní Evropané ze strany občanů starších členských států, které do EU vstoupily před rokem 2004.

Kapitolou šestou se analýza prohlubuje směrem k hierarchii do sebe zapadajících geopolitických úrovní, mezi kterými se identity nahodile přesouvají z vesnice do města, z krajské na státní úroveň, z regionální roviny na rovinu evropskou, až ke smyslu identity globální. Autor se domnívá, že úhel identifikace, podle kterého je jedné úrovni dávána momentálně přednost před druhými, je kontingentní čili nahodile nasměrovávaný okolnostmi situace během konverzace. Vyprávění jsou flexibilní a přizpůsobují se změnám podle aktuálního kontextu diskuse. Tuto domněnku bohatě dokládá tematickou analýzou vyprávění zaměřených na prostorové identity a jejich vztahy. A. Ross začíná na úrovni tzv. mikrolokalit, skrze které respondenti vyjadřují silné vazby k místům, ve kterých každodenně žijí. Popisem různých čtvrtí dokážou ilustrovat statusové rozdíly a interetnické vztahy v rámci svého města. A. Rosse velmi zaujal pojem *Heimat*, pomocí kterého němečtí respondenti popisují pocit příslušnosti k domovině. Každý z těchto respondentů si pod tímto pojmem představuje něco jiného. Může jím být celá země, rodné město, či pro některé dokonce místní územní komunita a kupodivu i dům a vlastní pokoj. Zatímco pojem region autor vyhrazuje pro nadnárodní úroveň, pod pojmem kraj (*the province*) rozumí „zemské cítění“ (identitu, povědomí) a v diskusních skupinách nachází na této podnárodní rovině odkazy na ztotožňování se s historickými zeměmi jako např. dříve nezávislé Katalánsko, ve kterém je úsilí o nezávislost na Španělsku současným

hlavním politickoekonomickým tématem. V další části kapitoly se autor zamýšlí nad kulturními a občanskými prvky identity nahlížené z hierarchicky uspořádané teritoriální perspektivy. Země jako kulturní entita značí pro mladé respondenty společně sdílenou kulturu, pocit přináležení k dané zemi, tradice a méně pak náboženství, s výjimkou Polska a Turecka, kde doposud tvoří významnou část identifikace s kulturou země. K občanské identifikaci se státem se část mladých lidí během diskusí staví vlažně a národní stát je podle nich sociální konstrukt. Tito „mladí sociologové“ školního věku dále udávají jako hlavní důvod, proč se nedá důvěřovat parlamentním institucím, korupci politiků. Navzdory tomu vyjadřují podporu demokratickému systému a právnímu státu. Občanství je považováno za dílo náhody či loterie podle toho, kde se kdo narodil, či dokonce za formu nedobrovolného podřizování se státním orgánům. A. Ross rovněž neopomíná výroky „primordiálně“ laděných respondentů, kteří se plně identifikují s národním státem a nepožívají jej jako formu politického občanství, nýbrž k němu přistupují ze strany etnického nacionalismu. Evropská identita je konstruována skrze sdílené kulturní elementy a praktiky a dále svobodný pohyb v rámci EU a tvoří jakousi přirozenou nadstavbu nad předchozími úrovněmi identit. U mládeže, která vnímá své národní státy jako ležící geograficky či politicky na periferii Evropy (např. v Srbsku) nebo v odlišném kulturním okruhu (např. v Turecku), jsou pocity evropanství odmítány, či dokonce nazírány jako forma kulturního imperialismu. Globální konstrukce jsou nakonec formulovány ze dvou zdrojů. Jedním z nich je percepce globalizačních procesů a jejich důsledků. Druhý, mohutnější myšlenkový proud ztotožňuje globální identitu s lidstvem. Jednotliví kosmopolitní respondenti považovali fakta, že „my všichni jsme lidské bytosti“ (s. 272) a že „i odlišní lidé mají něco společného“ (s. 274), za důležitější než etnicitu či státní příslušnost.

Sedmá a závěrečná kapitola cestu za politickými identitami mládeže v Evropě uzavírá. Alistair Ross zde shrnuje doposud probraná stěžejní témata pro zodpovězení finální otázky, jaký smysl dávají mladí lidé těmto různorodým identitám a jak konstruují vnitřní soudržnost mezi zjevně protikladnými identifikačními rámci. Kapitola začíná sumarizací důležitých geopolitických událostí, které proběhly během relativně dlouhého období sběru dat (od ledna 2010 do ledna 2016), jako například Arabské jaro (2011) či útok na pařížskou redakci časopisu *Charlie Hebdo* (2015), invaze na východní Ukrajinu ze strany Ruské federace (2014), masový exodus utečenců ze Sýrie do sousedních zemí (2014–2016) a Evropy, kdy mnohé z těchto událostí byly mladými lidmi „různými způsoby včleňovány do narativů politických identit“ (s. 278), což tato studie v předcházejících kapitolách podrobně dokladuje. Dále autor shrnuje výsledky výzkumu do ucelenějšího teoretického rámce a nabízí zajímavý a polemický přehled názorů autorů, se kterými se jeho nové empirické poznatky rozcházejí. Nachází vlastní metaforu pro sociální konstrukci současných identit mládeže v Evropě v podobě „kaleidoskopických identit“, odmítající Baumanovu „tekutou identitu“ jako příliš beztvárovou a vytvářející představu pasivního jedince či „palimpsestní identitu“ jako postupně vymazávanou a znovu přepisovanou pergamen, zatímco analyzovaná vyprávění napovídají artikulaci vícera identifikací souběžně a nikoli sekvenčně. Na první pohled hravá metafora kaleidoskopu je postavena na představě o jedinci, jenž má k dispozici střípky barevných sklíček nahlížených skrze průzor kaleidoskopu. Tyto fragmentované zdroje identifikací (rod, společenská třída, věk, etnicita) se přeskupují do nových vzorů tak, jak se mění kontext zkušeností a interakcí, čili tak, jak je otáčeno nástrojem, do jehož tubusu dopadá a znovu se ven odráží

světlo. „Na rozdíl od skutečného kaleidoskopu zdroje identit se mohou měnit a vyvíjet akumulací zkušeností“ a stejně jako u skutečné hračky „ne všechny střípky jsou vždy nezbytně přítomné, viditelné a v jednom momentě přispívající k utváření celkového obrazce“¹ (s. 285). Pohled do tajemného kukátka odhaluje pocit přináležení mnoha mladých lidí k evropské politické komunitě, odmítání rasistické rétoriky, diskriminačního jednání a na druhé straně přijímání diverzity na základě sociální spravedlnosti a rovnosti, které považují za přední evropské hodnoty. Tento potenciální generační obrat (viz též Ross 2018) s sebou nese nový pohled na národ jako anachronismus, kdy souhlas s ultrapravicovými tendencemi či vypjatý nacionalismus je zastoupen u menšiny respondentů. Mládež je dále silně ovlivněna každodenním používáním informačních technologií a skrze sociální média získává náhled i na globální, kosmopolitní, identitu. Nakonec, podle Rosse, většina mladých Evropanů nezapadá do trojčlenky Davida Goodharta (2017) tzv. Kdekolivců (*Anywheres*), Někdevanů (*Somewheres*) či Mezňáků (*Inbetweeners*), protože jejich paleta konstruovaných sociálních identit neodpovídá těmto statickým etiketám a flexibilita či „změna vlastního názoru“ v průběhu diskuse nezpůsobuje pocity zmatku, studu či nepohodlí. Rovněž rozdělení Evropanů na stoupence „politiky nevyhnutelnosti“ („vše směřuje k liberální demokracii“) a následovníky „politiky věčnosti“ (nacionalistický populismus stavějící na momentech slavné minulosti, které se nikdy neudály) v dystopickém pojetí Timothy Snydera (2017) nelze aplikovat na tuto skupinu respondentů či diskutérů, neboť z pohledu autora většinu narativů respondentů nelze zařadit ani do jednoho z výše zmíněných diskurzů. Také optimistická studie Stevena Pinkera (2018) tvrdící, že díky osvícenství svět dodnes bohatne a nikdo se proto nad nerovnostmi moc nepozastavuje, se zdá být v přímém rozporu s jejich výroky. Právě naopak, mládež v mnoha zemích Evropy referuje o pocitech úzkosti z rostoucího pravicového nacionalismu a zároveň projevuje silný zájem o řešení problémů souvisejících se sociálními nerovnostmi mezi občany. Závěrečný a překvapivý implicitní odkaz instituci vzdělávání ze strany nejmladší generace je reprezentován nízkým počtem referencí ke škole jako místu, kde se dá otevřeně diskutovat o velkých otázkách současnosti.

Tato sociálněvědní studie nabízí nové poznatky, které mohou zaujmout čtenáře zajímaví se o sociologii generací, rodová studia, etnické vztahy, evropská studia a vzdělávání. Podle Alistaira Rosse se v Evropě rodí nová politická generace mladých lidí, jejichž sociální identity jsou odlišné od předchozích generací, což vyvozuje z bohatého souboru vlastních kvalitativních dat. Po dočtení knihy však vyvstává otázka, zdali vyšší výskyt progresivních názorů mládeže není způsoben cíleným výběrem mladých respondentů, kdy žáci, kteří optovali pro participaci v diskusních skupinách, mohou patřit k uvědomělejší části mládeže. Některé výroky respondentů, jejichž přepisy autor v této knize hojně používá, zřetelně ukazují nezralost či omezené pochopení kategorií používaných jimi samými, což však nesnižuje hodnotu publikace. Hlavním přínosem analýzy je zahrnutí celého spektra názorových orientací a identifikací a poskytnutí alternativního pohledu na danou problematiku, který skýtá určitou naději pro budoucnost Evropy.

¹ Myšleno celkového identitárního obrazce (pozn. autora)

Literatura

- GOODHART, David. 2017. *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics*. London: Hurst.
- PINKER, Steven. 2018. *Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism and Progress*. London: Allen Lane.
- ROSS, Alistair. 2018. „Young Europeans: A New Political Generation?“ *Societies*, 8(3): 1–24; <https://doi.org/10.3390/soc8030070>.
- SNYDER, Timothy. 2017. *On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century*. New York: Tim Duggan Books.